

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Коваленко Наталії Петрівни «Спортсмен в умовах професіоналізації та комерціалізації спорту вищих досягнень» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт

Актуальність проблеми дослідження. Сучасний спорт вищих досягнень окрім суто фізичних навантажень характеризується цілою низкою факторів, що негативно позначаються на особистості спортсмена, психіці, стані здоров'я та емоційному благополуччі, спричиняють його соціальну дезадаптацію, особливо вразливими у цьому плані є атлети, які завершують свою кар'єру і досить часто не можуть знайти себе у постспортивному житті. Враховуючи те, що результат у спорті залежить не тільки від схильності до майстерності, добре спланованої і забезпеченої тренувальної та змагальної діяльності, але й від інших факторів, які лежать в соціальній, побутовій, освітній площинах, виникає необхідність аналізу способу життя атлетів в умовах професіоналізації і комерціалізації спорту вищих досягнень, їх проблем і факторів ризику, особливостей взаємодії з іншими суб'єктами спортивної діяльності для пошуку подальших шляхів їх подолання.

Вченими систематизовано наукові знання про проблеми та фактори ризику, які негативно позначитися на ефективності тренувальної та змагальної діяльності, місці у соціальному житті спортсмена (В. М. Платонов, 2015; В. О. Дрюков, 2016 та інших авторів), про особливості ролі жінок у сучасному спорті та їх проблеми, пов'язані зі спортивною діяльністю (М.М.Булатова, 2008-2015). Проте, наведені відомості фрагментарні і не систематизовані, велика частина матеріалу не враховує радикальних змін, що відбулися в останні роки в спорті вищих досягнень, особливо олімпійському, а у літературі недостатньо уваги приділено розробці шляхів подолання цих негативних явищ, рекомендаціям до систематизації способу життя атлетів, що забезпечують

оптимальне поєднання занять спортом з іншими складовими (освітою, сімейними стосунками, культурними потребами тощо).

Отож, проведені автором дослідження є новим підходом до вирішення згаданої вище проблеми, що робить актуальною тему її дисертаційної роботи.

Роботу виконано згідно «Зведеного плану науково-дослідної роботи в сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр.» Міністерства науки і освіти України за темою 1.9 «Історичні умови та соціальні наслідки участі українських спортсменів в Олімпійських іграх» (№ державної реєстрації 0113U004010) та «Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2016–2020 рр.» за темою 2.38 «Сучасні системи розвитку спорту вищих досягнень, стратегія розвитку спорту та олімпійської підготовки спортсменів України на найближчу і віддалену перспективу» (№ державної реєстрації 0116U007019). Роль автора як співвиконавця теми полягає у всебічному вивченні ролі і місця спортсменів у спорті вищих досягнень в умовах професіоналізації і комерціалізації олімпійського спорту, факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, які впливають на тривалість і успішність спортивної кар'єри, проблем, пов'язаних з отриманням освіти і майбутньої професії, а також адаптації спортсменів вищої кваліфікації до постспортивного життя.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна, повнота викладення в опублікованих працях. Обґрунтованість та достовірність результатів дослідження обумовлені сукупністю методологічних і теоретичних позицій концепції дослідження; аналізом сучасних підходів до вирішення проблеми; використанням комплексу методів дослідження, адекватних об'єкту і предмету, меті і завданням дисертаційного дослідження; позитивним ефектом від впровадження.

Автор поставила за мету дослідження вивчення способу життя спортсменів вищої кваліфікації в умовах професіоналізації і комерціалізації спорту вищих досягнень, проблем, небезпек і факторів ризику, здатних негативно позначитися

на ефективності тренувальної і змагальної діяльності, способі життя та здоров'ї спортсмена, його освіті, культурному розвитку, життєвих перспективах, соціальній і професійній адаптації. Дана мета була досягнена шляхом послідовного розв'язання п'яти завдань.

До найбільш значущих наукових результатів треба віднести те, що автором уперше:

- піддано всебічному вивченню роль і місце спортсмена в сучасному спорті вищих досягнень, численні труднощі і фактори ризику, які обмежують ефективність тренувальної та змагальної діяльності, ускладнюючи спосіб життя і життєві перспективи, соціальну адаптацію та трудову діяльність після завершення спортивної кар'єри;

- представлено у вигляді цілісної системи сукупність проблем і чинників ризику, з якими стикаються спортсмени безпосередньо у сфері спорту вищих досягнень: стосунки з тренерами та спортивними чиновниками різного рівня, нерационально побудовані підготовка і змагальна діяльність, травми і захворювання, труднощі поєднання занять спортом з освітою, культурним і громадським життям, сімейні стосунки, використання речовин і методів, віднесених до допінгу тощо;

- представлено у вигляді цілісної системи сукупність проблем і чинників ризику, з якими стикаються спортсмен поза сферою спорту вищих досягнень: незадоволеність життєво-побутовими умовами, фінансовим та матеріально-технічним забезпеченням; проблеми, які породжуються політизацією спорту, проявами расизму, тероризму, військовими конфліктами, надлишковою комерціалізацією спорту й експлуатацією спортсменів, залежністю від менеджерів і організаторів змагань, недобросовісністю і тенденційністю засобів масової інформації, соціальною та професійною адаптацією після завершення спортивної кар'єри тощо;

- показана роль Комісії з антуражу атлетів Міжнародного олімпійського комітету та значно розширено поняття «оточуюче середовище»;

- встановлено, що перехід спортсменів високого класу до

постспортивного життя і трудової діяльності на сьогодні перетворився в одну з гострих соціальних проблем, вирішення якої залежить від усвідомлення її наявності та реалізації сукупності превентивних заходів протягом спортивної кар'єри;

- вивчено питання поєднання спортивної кар'єри з отриманням освіти і підготовкою до трудової діяльності після завершення занять спортом; показано, що найбільш раціональною виявляється орієнтація спортсменів на отримання освіти та трудову діяльність у сфері спорту і фізичного виховання, де сьогодні існує широкий перелік спеціальностей.

Практичне значення одержаних результатів полягає у всебічному аналізі місця і ролі спортсменів вищої кваліфікації в сучасній системі спорту вищих досягнень, вивченні численних проблем і труднощів, які супроводжують спортсмена в процесі тренувальної та змагальної діяльності, впливають на його спосіб життя й ускладнюють процес соціальної адаптації та переходу до трудової діяльності після завершення спортивної кар'єри.

Результати дослідження впроваджено в практику діяльності Міністерства молоді та спорту України, Національного олімпійського комітету України, Олімпійської академії України, Міжнародного центру олімпійських досліджень та олімпійської освіти, державного підприємства «ОНСЦ Конча-Заспа», Федерації стрільби України, Луганського обласного відділення НОК України, що підтверджено актами впровадження.

Сформульовані висновки у повній мірі відображають зміст проведених досліджень і відповідають завданням роботи.

Основні наукові результати дисертації висвітлено у 7 друкованих працях, серед яких 5 статей у наукових фахових виданнях України, 2 праці апробаційного характеру.

Матеріали дослідження представлені на 1-й міжнародній та 2-х всеукраїнських наукових конференціях.

Дисертаційну роботу викладено на 147 сторінках основного тексту, вона містить 1 таблицю. У роботі використано 185 джерел, з яких 79 закордонних

авторів.

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних літературних джерел та додатків.

У вступі обґрунтовується актуальність проблеми дослідження, розкривається стан наукової проблеми, методологія, мета, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, окреслені наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок автора та дані про апробацію результатів.

У першому розділі - **«Роль та місце спортсменів у спорті вищих досягнень, включаючи олімпійський спорт»** показано, що цілою низкою авторів досліджувалася проблема самовизначення спортсмена у спорті вищих досягнень та поза його межами. При цьому з обґрунтованими посиланнями на літературні джерела зазначено, що наявні дані сучасних досліджень з даної проблематики відрізняються непослідовністю, суперечливістю, недостатнім висвітленням питань щодо визначення кола проблем, з якими стикаються спортсмени під час та по завершенню спортивної кар'єри (не тільки суто спортивних, а й соціальних, економічних, психологічних та інших).

У підсумку, виходячи з вказаного вище, здобувач доводить актуальність проблеми дисертаційної роботи.

У другому розділі **«Методи і організація дослідження»** описано комплекс методів дослідження, наведено обґрунтування доцільності їх використання, представлений порядок проведення основних етапів дисертаційного дослідження.

У роботі застосовувалися: діалектичний метод, вивчення і аналіз біографічної і автобіографічної літератури, вивчення науково-методичної літератури в галузі спорту вищих досягнень, анкетне опитування, біографічний метод, ретроспективний метод, порівняльно-історичний метод, метод логічного аналізу, системний аналіз.

Дослідження проводилися досить тривалий період - з 2012 по 2016 роки в 5 етапів і містили констатувальний експеримент у вигляді опитування

спортсменів високого класу з метою отримання відомостей про події у їх спортивному житті, проблеми і труднощі, пов'язані зі специфікою спорту, які проявляються як в спортивній, так і соціальній та професійній сферах, а також узагальнення результатів дослідження та їх упровадження у практику.

Не зважаючи на те, що деякі питання, які розглядалися у дисертаційному дослідженні, були наслідком теоретичного аналізу літератури і сучасної практики, в авторефераті в основному відображені положення, що витікають із власних досліджень автора.

У третьому розділі **«Проблеми, з якими стикаються спортсмени у спорті вищих досягнень»** викладено комплекс проблем, з якими стикаються спортсмени, задіяні в спорті вищих досягнень, які можна розділити на дві групи: проблеми, породжувані факторами, які впливають на спортсменів всередині сфери спорту та проблеми, що обумовлені факторами, котрі впливають на спортсменів ззовні сфери їх тренувальної і змагальної діяльності.

Усі чинники впливу на спортсменів України, задіяних у спорті вищих досягнень автором розподілено залежно від історичного етапу. На першому етапі (1952–1991 рр.) ними були: взаємини спортсмена з тренером, недостатня професійна кваліфікація тренера, його педагогічні та організаційні здібності; неоптимальна побудова тренувального процесу, зайве форсування спортивної підготовки; некваліфіковане і тенденційне суддівство спортивних змагань, упереджене і несправедливе ставлення до спортсменів; травматизм і його наслідки; незадовільні умови проведення тренувальних занять, неякісні та застарілі спортивні снаряди, інвентар та обладнання; незбалансоване харчування, нерациональний режим дня, порушення правил здорового способу життя і т.д. На другому етапі (період з 1991 року і по теп. час): надмірне захоплення спортсменів участю в комерційних турнірах, що шкодить планомірній олімпійській підготовці; зміна громадянства – з переїздом з України в інші держави і виступом за них на Олімпійських іграх; збільшення тенденції до переходу спортсменів з «любителів» у «професіонали»; від'їзд за кордон ряду досвідчених українських тренерів; незадовільне фінансове і

матеріально-технічне забезпечення вітчизняного спорту вищих досягнень тощо.

У четвертому розділі **«Поєднання спортивної та професійної кар'єри і адаптація спортсменів вищої кваліфікації до постспортивного життя»** зазначено, що однією з основних проблем є сформована спортивна ідентичність атлета, яка виражається у його самосприйнятті виключно як спортсмена. При цьому, слід врахувати, що серйозні небезпеки полягають в його особливостях психіки, світогляді і т.д., а тому нерідко амбіції атлетів високого класу заважають їм вести себе належним чином в сім'ї, в суспільстві, в професійній діяльності.

За даними автора при підготовці спортсменів високого класу до постспортивного життя слід звертати особливу увагу на отримання ними під час занять спортом повноцінної освіти, а при плануванні подальшої трудової діяльності та професійної кар'єри дуже важливо правильно вибрати професію і спеціальність. Як показали проведені автором дослідження, сферою, де отримані в процесі спортивної кар'єри знання і навички служать ґрунтовним і надійним фундаментом для отримання спеціалізованого вищої освіти, є спорт вищих досягнень, що вимагає не тільки тренерів з різних видів спорту, але і спортивних психологів, медиків, менеджерів, юристів та інших фахівців.

За сукупністю отриманих результатів автор вказує на необхідність розробки і реалізації спеціальних програм, спрямованих на підтримку атлетів, які будуть доповнювати спортивну кар'єру, і підтримку колишніх спортсменів, які раніше завершили виступи в спорті вищих досягнень та перейшли в постспортивне життя.

У п'ятому розділі **«Аналіз та узагальнення результатів дослідження»** подано порівняння розробок автора з існуючими науковими даними. Тут представлено 3 групи результатів: підтверджувальні, ті, що доповнюють наявні розробки та нові результати з проблеми дослідження.

Робота також містить додатки, де відображені акти впровадження результатів та бланки використаних у роботі анкет.

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи дисертацію, слід відзначити її **недоліки і дискусійні положення:**

1. У описі методології дослідження доцільно було б більш глибоко розкрити сутність використання діалектичного методу пізнання.
2. Серед 185 проаналізованих у роботі літературних джерел менш ніж 30 % опубліковані за останні 5 років.
3. Матеріал дисертаційного дослідження ілюстрований лише одним рисунком, що ускладнює його сприйняття.
4. Послідовність опису наукової новизни дослідження краще було б побудувати за ступенем новизни отриманих результатів.
5. У авторефераті не вказано хронологію етапів проведеного наукового дослідження.
6. У роботі подекуди присутні орфографічні та пунктуаційні помилки.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота **Коваленко Наталії Петрівни «Спортсмен в умовах професіоналізації та комерціалізації спорту вищих досягнень»** має достатнє теоретичне й практичне значення і є самостійним завершеним науковим дослідженням, де висвітлено нові наукові результати, що у сукупності дозволяють розв'язати важливу наукову проблему. В ході дослідження проведене вивчення способу життя спортсменів в умовах професіоналізації і комерціалізації спорту вищих досягнень, проблем і факторів ризику, здатних негативно позначитися на ефективності тренувальної і змагальної діяльності та здоров'ї спортсмена, його освіти, культурному розвитку, життєвих перспективах, соціальній і професійній адаптації.

За актуальністю порушеної проблеми, новизною отриманих результатів та практичним значенням дисертація Коваленко Наталії Петрівни відповідає вимогам пункту 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (з урахуванням змін згідно

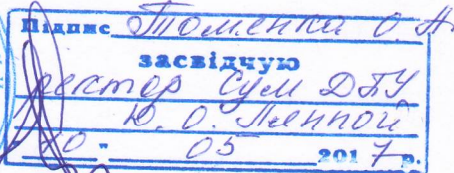
Постанови Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. за № 656), а також профілю спеціалізованої вченої ради і паспорту спеціальності 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт, а дисертант **Коваленко Наталія Петрівна** заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту.

Офіційний опонент:

завідувач кафедру теорії та методики
фізичної культури Сумського державного
педагогічного університету
імені А. С. Макаренка, доктор наук
з фізичного виховання
та спорту, професор

О. А. Томенко

Відгук отримано 13.05.2017.

М.Бот